

ATMINTIES INSTITUCIJŲ RINKINIAI: NAUJOS TYRIMŲ KRYPTYS

ARVYDAS PACEVIČIUS

Vilniaus universitetas

Straipsnyje pristatomi tyrimai, atlikti vykdant projektą *Bibliotheca Litwana: atminties institucijų rinkiniai*, aptariami *atminties institucijos* ir *rinkinio* terminai, naujos bibliotekų ir kitų atminties institucijų istorijos tyrimų perspektyvos. Šiuolaikiniame etape jos apima ne tik minėtų institucijų veiklą ir fondus, bet ir plačiai suprantamą informacinę infrastruktūrą. Dar nagrinėjamos archyvinė šaltinių publikavimo problemos. Nustatyta, kad senųjų katalogų, inventorių, knygų sąrašų tyrimams ir publikavimui skiriama nepakankamai dėmesio. Kita vertus, nėra viešingos metodikos, skirtos minėtų šaltinių publikavimui. Daroma išvada, kad panaudojant naujas tyrimų paradigmas ir tarpdalykinę prieigą, istoriografinės minties kaitą archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muziejininkystėje, Lietuvoje galima pradėti sisteminius bibliotekų ir kitų informacijos šaltinių tyrimus. Jų rezultatai gultų į tęstinio leidinio *Bibliotheca Litwana* puslapius.

Reikšminiai žodžiai: *Bibliotheca Litwana*, atminties institucijos, rinkiniai, fondai, kolekcijos, tyrimo šaltiniai, katalogai, inventoriai, knygų sąrašai, informacinė infrastruktūra.

Šiame straipsnių rinkinyje publikuojama tyrimų medžiaga, sukaupta 2010–2011 m. įgyvendinant projektą *Bibliotheca Litwana: atminties institucijų rinkiniai*. *Bibliotheca Litwana* – dar prieš nacių okupaciją sumanyto leidinio, kurį ketino išleisti Lietuvos centrinė biblioteka, vadovaujama direktoriaus Juozo Slapšinsko-Rimanto, glaudžiai bendradarbiaujant su lietuvių bibliotekininkystės, bibliografijos ir knygotyros patriarchu Vaclovu Biržiška, pavadinimas [7, 236–241]. Atgaivintą leidinį sudaro tarpdalykiniams bibliotekininkystės ir informacijos, muziejininkystės, šaltiniotyros klausimams ir Lietuvos bibliotekų, archyvų, muziejų raidai bei knygos ir raštijos istorijai skirti straipsniai ir šaltinių publikacijos. Juose nagrinėjama problematika atitinka minėtame projekte *Bibliotheca Litwana* suformuluotą tikslą – „užtikrinti istoriografinį tyrimų tęstinumą, praplečiant juos naujais konceptualiais metodologijos, rinkinių raidos ir dokumentavimo tyrimais, siejančiais fundamentinius ir taikomuosius mokslus“.

Terminas „atminties institucijų rinkiniai“ apima visuomenėje savarankiškai nebefunkcionuojančias istorines kolekcijas, sudarančias dabartinių atminties institucijų rinkinių (fondų) pagrindą, XX–XXI amžiuje aktualizuojamas ir

virstančias paveldu. Jis saugomas archyvuose, bibliotekose ir muziejuose – šias institucijas pastaruoju metu imta vadinti „atminties institucijomis“. Mat būtent kultūrinės ir istorinės atminties išsaugojimo ir perdavimo, tapatumų formavimo aspektas sieja šias šiaip jau labai skirtingų tikslų, veiklos, fondų (rinkinių) institucijas. Taigi straipsniai skirti daugiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK), taip pat XIX–XX a. rinkinių, jų socialinės sklaidos, dokumentavimo, vietos informacinėse senosios Lietuvos visuomenės struktūrose tyrimams. Jie apima ne tik paveldotyrimų, rekonstrukcinių, bet ir kultūros antropologijos bei informacinį komunikacinį aspektą, atskleidžiantį informacijos ir žinojimo struktūrų kilmę ir raidą Lietuvoje.

Tirti atminties institucijų rinkinius paskatino keli dalykai. Pirmiausia – tyrimuose nepakankamai panaudojami muziejų, archyvų, bibliotekų, taip pat knygos istorijos šaltiniai, mažai šaltinių publikacijų, nesusiformavo kritinė šaltiniotyros mokykla. Akivaizdu, kad archyvuose tyrimus atliekančių mokslininkų mažėja dėl įvairių priežasčių. Viena jų – paskutiniaisiais dešimtmečiais Lietuvoje kai kuriose komunikacijos ir informacijos krypties mokslo šakose vyraujanti „proveniencinė“ paradigma, tyrimus kreipianti pirmiausia į išlikusių knygų ženklų analizę. Bet tokie tyrimai stokoja labai svarbaus, kartais esminio, istorinės erdvės ir laiko parametro, o jų rezultatai būna nepilni, kartais netgi iškreipti. Vaizdžiai tariant, nepanaudojant plačios archyvinių šaltinių bazės, knygos ženklų, proveniencijų, marginalijų tyrimai tampa „marginaliniais“. Todėl, skatindami tirti ir publikuoti senųjų atminties institucijų istorijos šaltinius, šiame mokslo darbų rinkinyje skelbiame pluoštą susitemintos šaltiniotyros medžiagos iš archyvų ir rankraščių skyrių.

Kita tyrimų paskata buvo paskutiniaisiais dešimtmečiais pastebimas dėmesys tarpdalykiniam senosios Lietuvos atminties institucijų, informacinės sąveikos visuomenėje, kultūrinės atminties ir tapatumų, skaitymo tyrimams. Jie atliekami ne tik Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete, bet ir kitose institucijose. Nors minėtai problematikai skirtų publikacijų daugėja, šiems tyrimams trūksta metodologinių inovacijų, transnacionalinės perspektyvos, lyginamosios regioninių reiškinių analizės. Stokojama ir tarptautinės mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos, mokslinės komunikacijos, nes tiek Lietuvos, tiek gretimų ir kitų šalių mokslininkai vengia, o gal dėl kalbos barjerų „nepastebi“ ir necituoja giminingų sričių tyrėjų darbų. Todėl projekte buvo sutelkta Lenkijos ir Lietuvos mokslininkų grupė, kurios darbo rezultatai, siekiant tarptautinės sklaidos, čia ir pristatomi ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalba. Taigi, rengti mokslo darbų rinkinį paskatino tiek noras įvesti į mokslinę apyvartą naujus šaltinius, tiek ir

metodologinių inovacijų, pastebimų šiuolaikiniame pasaulyje, siekis. Negalima nepaminėti ir radikalių nūdienos pokyčių, verčiančių vaduotis iš „antikvarinės“ istoriografijos nuostatų, į atminties institucijas žvelgti iš tinklaveikos visuomenės dalyvio, medijų vartotojo ir kūrėjo, naudojančio skaitmeninį ir skaitmenintą paveldą, pozicijų [6, 177; 182]. Tokia žiūra suteikia tyrimams, netgi tiems, kurių objektas yra vadinamos senienos, aktualumo ir sklaidos postmodernioje visuomenėje perspektyvą, priartina dabartinę informacinę infrastruktūrą prie senojoje Lietuvoje veikusių informacinių bendruomenių, padeda suvokti jų veiklos motyvus, metodus, turinį. Apibendrinant galima pacituoti ištrauką iš studijos, skirtos kintančio bibliotekinkystės ir informacijos tyrimų Europoje turinio problemoms, kurios aktualios visoms atminties institucijoms: „Bibliotekų istorija praplėtė kontekstą, kuriame matoma praeities bibliotekų veikla, taip pat perėmė ir pritaikė aktualias socialinių mokslų ir kultūros tyrimų teorines perspektyvas. Bibliotekų istorija taip pat jau atsižvelgia į informacinių paslaugų ir kitų „informacinių“ sferų vystymąsi, kuris apima ir informacinę infrastruktūrą, kurią sudaro ne tik bibliotekos.“ [6, 172]

Teminiu požiūriu šioje knygoje pristatomas publikacijas galima suskirstyti į kelias grupes, nors skirstymas sąlygiškas. Dokumentiniam paveldui, pirmiausia bažnyčių metrikų knygoms, jų susidarymo, dabartinėms saugojimo, atvėrimo visuomenei, tyrimo problemoms skirti Vido Garliausko, Algimanto Kaminsko-Krinčiaus ir Sauliaus Žilio straipsniai. Juose mėginama apibendrinti ligšiolinius tyrimus ir pasiūlyti netikėtų šio itin reikšmingo šaltinio interpretacijos galimybių. Antai V. Garliauskas, metrikų knygų susidarymo Lietuvoje aplinkybes aptariantis regioniniu lyginamuoju požiūriu, dar kartą kviečia į metrikų knygas žvelgti ne formaliuoju, tik struktūruotos informacijos apie gimimus, santuokas ir išėjimą anapilin, aspektu, bet ir išskaityti konteksto informaciją, leidžiančią susieti kasdienybės istoriją su nenumaldomu gyvybės–mirties ciklu, kuriame būta ir netikėtų įvykių (paskutinio Hilzenų giminės palikuonio mirtis kritus nuo žirgo 1800 m.). Atvejams – tačiau visiškai skirtingiems – yra skirti A. Kaminsko-Krinčiaus ir S. Žilio straipsniai. Pirmame mikroistorijos paradigmikoje preciziškai „preparuojamas“ 1705–1726 metų Stakliškių paprapijos žmonių kasdienis gyvenimas, atskleidžiantis itin didelę kariškių įtaką žmonių elgsenai. Tuo tarpu S. Žilys kompleksiška, kaip dokumentų „arheologas“, atskleidžia įvairiasluoksnius Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos bažnyčių metrikų kodus, bene pirmą kartą Lietuvos istoriografijoje gretindamas per įvairių konfesijų veiklą ir bendrabūvį sukurtą dokumentinę raštiją, turinčią nemažai skirtumų, bet dar daugiau panašumų.

Muzeologijos ir muziejinės artefaktikos problematikai, muzealumo ir pavienių retenybų „rankiojimo“ santykiui tautinių tapatumų „skilimo“ XIX a. kontekste yra skirtas puikiai ano meto šaltinius išmanančio Žyginto Būčio straipsnis *Antikinių vazų „istorinė atmintis“: kolekcionavimo aspektas XIX a. Lietuvoje*. Pasirinktas, regis, marginalinis atvejis (vazos), bet santykis su juo rodo, kad ano meto visuomenėje dar būta antikos ir klasikinį meną išmanančių ir vertinančių žmonių, kurie Lietuvoje išnyko kartu su paskutinėmis tiek bajorų, tiek taip ir negimusio miestiečių luomo kartomis. Šaltinio – Vilniaus archeologijos komisijos posėdžių protokolų (1856–1858 m.), pasiekiamų nedaugeliui, – publikacija su konceptualių įvadu suteiks Lietuvos kultūros istorijos tyrėjams naujų išvalgų perspektyvą. Mat Vilniaus archeologijos komisijos posėdžių protokolai ne tik išsamiai nušviečia Archeologijos komisijos veiklą, bet ir „pačios visuomenės savikūrą, savimonės formavimą. Protokoluose atsispindi ir komisijos narių santykis su carine administracija: laviravimas siekiant užsitikrinti palankias draugijos veiklos sąlygas; rašymas Ezopo kalba, aktualizuojant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją ir paveldą. Vilniaus archeologijos komisijos protokolai – XIX a. vidurio Lietuvos mokslo, kultūros ir intelektualinio gyvenimo atspindys“ (p. 482). Taigi, rašymo „sau“ imperinėje erdvėje ir kūrybos santykis, manytina, aktualus ir XX a. Lietuvos visuomenės raidos tyrinėjimams. Link jų tiltus tiesia Nastazija Keršytė, straipsnyje pristatanti tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų imuziejiniavimo paradigmas, skirtas „tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimų dilemoms muziejinių sprendimų kontekste“ – mat „muziejinkai linksta sureikšminti tarybinių laikų rašytojų kūrybos genialumo aspektus, pabrėžti jų svarbą Lietuvos kultūrai bei nutylėti tas jų kūrybos ir veiklos, ideologines pozicijas, kurios rodo juos turint tarybiniam rašytojui priskiriamų bruožų“ (p. 237). Kitame straipsnyje *Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos paveldo misija* N. Keršytė nagrinėja Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos (1855–1865) paveldo misijos pobūdį ir prioritetus, tarp kurių svarbiausi buvo šie: žinoti ir saugoti Lietuvos paveldo vertybes, objektyviai atskleisti Lietuvos istoriją, ypač jos unijos su Lenkija laikotarpį, telkti „praeties liudininkus“ – istorinius dokumentus ir paminklus, muziejinės vertybes. Šios komisijos paveldo misija buvo paremta XIX a. pozityvistinės istorijos ir lyginamųjų tyrimų metodologinėmis nuostatomis.

* * *

Netikėtos šiuolaikinės bibliotekininkystės ir informacijos mokslų teorijos ir senųjų knygų rinkinių tyrimų metodologijos sąsajos atsiveria straipsniuose, skirtuose paradigmu kaitai postindustrinėje visuomenėje, tradiciškai (istoriš-

kai) siejami su knygos mokslu, arba knygotyra. Inetos Krauls straipsnyje *Bibliotekininkystės mokslo paradigmos tinklaveikos visuomenėje* kalbama apie bibliotekininkystės ir informacijos mokslo ribų neapibrėžtumą ir fragmentiškumą, akcentuojama praktinė, taikomoji bibliotekininkystės mokslo prigimtis. Tinklaveikos visuomenė – tai eilinis konceptas. Visuomenės poreikiai nuo senų senovės vertė ieškoti, kaip patogiau pateikti vartotojui duomenis, o dabar tie poreikiai auga geometrine ar sunkiai apskaičiuojama progresija. Tiesa, „įvairialypė, tarpdisciplininio požiūrio ir sprendimų reikalaujanti BIM srities problematika kviečia mokslą metodologinėms ir teorinėms transformacijoms“ (p. 19). Tenkinant tokius poreikius, kuriant informacines infrastruktūras, ypač svarbu pažinti ir tinkamai pateikti (reprezentuoti) senuosius informacijos teikinius dokumentuojančius istorijos šaltinius. Jų publikavimo teorijai ir metodikai yra skirtas senosios knygos ir bibliotekų istorijos tyrinėtojų iš Krokuvos Lilijos Kowkiel (beje, kilusios iš istorinės Lietuvos Gardino miesto), Iwonos Pietrzkievicz ir Arvydo Pacevičiaus straipsnis *Rankraštiniai knygų katalogai ir inventoriai iš buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių – aktualios publikavimo principų problemos* (lenk. *Rękopiśmienne katalogi i inwentarze ksiązek z ziem dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego – wybrane problemy zasad publikowania*). Jame dar kartą įtikinamai parodoma, kad senieji istorijos, tarp jų – ir bibliotekų veiklos, šaltiniai turi būti interpretuojami atsižvelgiant į juos kūrusių žmonių savimone, tapatumą, vertybių sistemą. Ypač svarbu – straipsnyje tai pabrėžiama – publikuojant šaltinius išlaikyti įvairakalbio dokumentinio paveldo autentišką, atsižvelgti į rašybos ir rašysenos ypatumus, netgi tuomet, kai tas raštas atrodo primityvus ir „nekultūringas“ (anuomet įrašas *bybłoteka* reiškė kažką panašaus į šiais laikais netaisyklingai kirčiuojamą *bibliotekos* pavadinimą). Kita svarbi užvalga – katalogo ar inventoriaus paskirties suvokimas, mat knygų registravimas siekiant aprėpti jų visumą galėjo būti grynai pragmatinis (turto inventoriai) arba informacinis (bibliotekininkui ir skaitytojui skirti katalogai).

Alma Braziūnienė straipsnyje *Senujų Lietuvos asmeninių bibliotekų tyrimai: „status quo“* iš esmės pratęsia ką tik aptartų autorių mintis, aptaria metodologinius asmeninių bibliotekų tyrimo aspektus, plėtoja asmenybės raiškos konceptą, aktualizuoja istorijos ir kultūros antropologijos (sunku, bet galima mėginti sakyti – „knygos antropologijos“) tyrimų skverbti į knygotyros tyrimų lauką. „Knygų rinkinys, testamentiškai dovanotas ar kitaip perduotas viešai naudoti, naujojoje bibliotekoje pradeda kitą gyvenimą – knyga ima funkcionuoti visuomeninėje erdvėje, taip atsisakydama kameriškumo,

parasdama specifinį, tik asmeninei knygai būdingą intymųjį santykį su skaitytoju – tikruoju knygos savininku“ (p. 33). Knyga be šeimininko, bet naujoje, platesnėje (potencialios) informacinės sąveikos su skaitytoju erdvėje, įgyja naujų prasmių ir interpretacijos galimybių.

Didžiausią rinkinio dalį sudaro tyrimai, skirti ypatingų, itin svarbių Lietuvos kultūros istorijai, šaltinių pristatymui, taip pat jų publikacijos. Šios publikacijos pratęsia ką tik išsakytas mintis apie atidų ir suprantantį tyrinėtojo žvilgsnį į senosios Lietuvos dokumentinį paveldą reprezentuojančius šaltinius. Didesnė jų dalis tiesiogiai susijusi su bibliotekų istorija, knygų rinkinių ir kitų kultūros vertybių dokumentavimu. Jolita Steponaitienė straipsnyje *Senieji rankraštiniai bibliotekų katalogai Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje* mėgina „pilotiniu-žvalgomoju“ metodu aptarti reikšmingiausius, Lietuvos tautiniam atgimimui ypač svarbius, bibliotekų istorijos šaltinius (pavyzdžiui, Žemaičių kunigų seminarijos bibliotekos katalogus), jų kilmę, raidą, funkcionavimą ir likimą. I. Pietrzkievicz straipsnyje ir publikacijoje *Św. Petro bažnyčios Antakalnyje inventorius, sudarytas Petro Korkonoso* (lenk. *Inwentarz kościoła Św. Piotra na Antokolu spisany przez Piotra Korkonosą*) mėginta rekonstruoti Antakalnio mikropasaulį ūkuose skendiniame XVII a. pradžios Vilniuje, kai čia dar nebuvo gražiosios Św. Petro ir Pauliaus bažnyčios, o antakalniškiai dar puikiai prisiminė „Pono Goštauto sodintą liepą ir septynis to paties Pono sodintus gluosnius“. Beje, jau tuomet paminėtos ir seniausios bažnyčios knygos, kurias autorė aptaria plačiame būsimos Laterano kanauninkų bibliotekos raidos kontekste. Kitoje publikacijoje I. Pietrzkievicz rekonstruoja senąją Vilniaus katedros (kapitulos) knygų rinkinį (*Index librorum in Bibliotheca Ecclesiae Cathedralis Vilnensis z 1598 roku*). Beje, tai vienas seniausių ir didžiausių istoriografijoje žinomų knygų rinkinių (aišku, neprilygstantis Žygimanto Augusto karališkai, bet tuomet jau išblaškytai bibliotekai). Chronologiškai ir metodiškai I. Pietrzkievicz publikacijas pratęsia bei papildo Rima Cicėnienė, publikacijoje *Senieji atminties institucijų katalogai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių fonduose: Slucko Św. Elijo vienuolyno 1575 m. inventoriaus atvejis* aptardama itin svarbų, istoriografijoje nepelnytai pamirštą šaltinį, liudijantį stačiatikių kultūrinę ir ideologinę orientaciją bei jos kaitą XVI amžiuje, raštijos, rankraštinės knygos sklaidą Romos katalikų bažnyčiai oponuojančioje bendruomenėje. O štai Erika Kuliešienė publikacijoje *Vilniaus senosios regulos karmelitų vienuolyno prie Św. Jurgio bažnyčios bibliotekos 1677 m. inventorius* grąžina į tuos laikus, kai dabartinės Nacionalinės bibliotekos

Bibliografijos ir knygotyros centro vietoje buvo ne tik dvasinis vienuoliško gyvenimo židinytis, bet ir knygos kultūrą liudijančio gyvenimo centras. Kaip tam tikrą sensaciją galima vertinti Rafalo Witkowskio šiam rinkiniui pateiktą (planuotas buvo tik apžvalginis straipsnis) *Kunigaikščio Aleksandro Liudviko Radvilos bibliotekos Nesvyžiuje katalogas (1651)* (lenk. *Katalog biblioteki księcia Aleksandra Ludwika Radziwiłła w Nieświeżu (1651)*) publikaciją, kurią Poznanės universiteto profesorius parengė atlikęs nuodugnius Radvilų istorijos, kasdienio gyvenimo tyrimus. Beje, dera priminti, kad pirmasis šį katalogą 1933 m. mokslinės išvykos į Lenkiją metu kruopščiai ištyrinėjo Konstantinas Avižonis [3], bet tai jau atskira istorija. Ją savotiškai pratęsia knygų sklaidai Rusijos imperijos informacinėje erdvėje, kurioje gyveno ir kūrė konkrečios bendruomenės, skirtas Lilijos Kowkiel ir Arvydo Pacevičiaus straipsnis *Kunigų vaidmuo platinant knygas lietuvių kalba (pagal Zavadzkių firmos Vilniuje korespondenciją)* (lenk. *Rola księży w upowszechnianiu książek w języku litewskim (na podstawie korespondencji do firmy Zawadzkich w Wilnie)*). Lydimas Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomų šaltinių publikacijos, jis atskleidžia neįtikėtiną lietuviškų (kartu su kitomis) knygų platinimo mastą plačioje buvusios LDK istorinėje erdvėje, apimančioje 1848 m. smarkiai į rytus išsiplėtusią Žemaičių vyskupystę, vadovojamą vyskupo Motiejaus Valančiaus. Publikacija ne tik patvirtina istoriografijoje žinomus teiginius apie Valančiaus laikais padėtus tautinės lietuvių skaitymo revoliucijos pagrindus, bet ir atskleidžia tyrinėtojams nežinomus knygų leidybos ir platinimo aspektus, kai autoriai-kunigai, o tuo pačiu aktyvūs kultūrinio ir begimstančio tautinio sąjūdžio dalyviai, gaudavo du trečdalius tūkstantinių tiražų, pasiryžę juos išplatinti savarankiškai (Antano Juškos *Abeceles* atvejis: gauta 7000 egz., Zavadzkiui liko 3000 egz.).

* * *

Rengiant šį mokslo darbų rinkinį, ypač publikuojant šaltinius, buvo vadovaujama Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2007 m. liepos 3 d. Nr. R-2 *Rekomendacija dėl lietuvių kultūrai reikšmingų senųjų tekstų publikavimo bendrųjų reikalavimų* [8]. Kita vertus, šie bendrieji reikalavimai daugeliu atvejų neapima specifinių bibliotekų ir kitų atminties institucijų šaltinių. Pavyzdžiui, jų nerasime *Lietuvių kultūrai reikšmingų publikuotinių raštijos paminklų sąrašė*, parengtame įgyvendinant 2004 m. kovo 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 240 patvirtintą Valstybinės kalbos politikos 2004–2008 metų gairių įgyvendinimo priemonių planą ir priemones [5]. Kaip rodo analitinė suskaitmenintų išteklių apžvalga, atminties institucijų istorijos

šaltiniai (katalogai, inventoriai, knygų sąrašai) nėra skaitmeninami [1]. Archyviniai šaltiniai neminimi ir tarp potencialių Lietuvos knygos paminklų [4]. Žinoma, tai nereiškia, kad senieji Lietuvos atminties institucijų katalogai, inventoriai ir knygų sąrašai nelaikytini svarbiais raštijos, literatūros, mokslo šaltiniais ar net paminklais. Todėl rengdami ši darbų rinkinį turėjome remtis sava komunikacijos ir informacijos mokslų, taip pat šaltiniotyros nuovoka ir formuoti originalias publikavimo strategijas ir parengimo principus. Jais, suformuluotais kolektyviniame straipsnyje *Rankraštiniai knygų katalogai ir inventoriai iš buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių – aktualios publikavimo principų problemos*, ir buvo vadovautasi. Kita vertus, tyrimas parodė, kad tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje nėra vieningos ne tik atminties institucijoms aktualių, bet ir apskritai senųjų šaltinių publikavimo sistemos, nekalbant apie metodinius reikalavimus. Antai Lietuvoje ryškėja dvi tendencijos. Pirmoji pasižymi siekimu modernizuoti senąją rašyseną, „pataisyti“ raštininko klaidas, pristatyti šaltinį platesnei auditorijai, pavyzdžiui, transkribuojant rusėniško rašto (kirilicos) ortografiją lotyniškais rašmenimis. Kitoje kryptyje pastebimas siekimas preciziškai perskaityti tekstą, identifikuoti kataloge ar inventoriuje minimus leidinius, publikuoti šaltinį ne tik be kupiūrų, bet ir išverčiant į lietuvių kalbą (daugiau žr. straipsnyje *Rankraštiniai knygų katalogai ir inventoriai*, p. 106–121). Todėl ir šiame leidinyje atidesnis skaitytojas pastebės nežymių publikavimo skirtumų, ypač Rafalo Witkowskio darbe *Kunigaikščio Aleksandro Liudviko Radvilos bibliotekos Nesvyžiuje katalogas (1651)*. Kitaip nei kitoje rinkinyje skelbiamoje medžiagoje, R. Witkowskio publikacijoje išlaikytas originalus autoriaus pasiūlytas senųjų leidinių bibliografinis aprašas, kuriame pateikiama ir autoriaus gimimo bei mirties data. Apskritai šiame *Bibliotheca Lituana* tome, teikiant bibliografines nuorodas, buvo vadovautasi *Knygotyros* metodiniais reikalavimais [2].

* * *

Pagrindinis tiek šios knygos parengimo, tiek viso *Bibliotheca Lituana* projekto tikslas buvo „rengiant ir publikuojant istorinius šaltinius atlikti tarpdalykinis bibliotekų, archyvų ir muziejų lituanistinių rinkinių (kolekcijų, dokumentų telkinių) kilmės, raidos, struktūros, turinio, funkcionavimo tyrimus metodikos, teorijos, istorijos, dokumentavimo aspektais“. Skaitytojui belieka įvertinti, ar šis tikslas buvo pasiektas. Visų temų išsemti neįmanoma. Tačiau naujos, aktualios tyrimų kryptys ryškėja. Tai įvairiakalbės senosios Lietuvos visuomenės atminties institucijų veiklą ir skirtingus tapatumus atspindinčių šaltinių publikavimas; šaltinių publikavimo metodinių rekomendacijų tobulinimas; informacinės

sąveikos archyvuose, bibliotekose ir muziejuose, informacinių bendruomenių raidos ir skaitymo kaitos analizė; rinkinių (kolekcijų, fondų) raidos ir dokumentavimo, saugojimo kultūros ir dokumentinio paveldo lyginamieji tyrimai ir kt. Tikimės, kad tyrimų rezultatus bus galima panaudoti plečiant metodologinę bazę, atveriant mokslininkams naujus lituanistiniams tyrimams reikšmingų šaltinių klodus, tobulinant paveldo komunikaciją ir informacinę sistemą. Kita vertus, istoriografinės minties ir paradigmų kaita archyvistikoje, bibliotekinkystėje ir muziejinkystėje, sąsajos ir sankirtos su knygotyra ir pagalbiniais istorijos mokslais, tikimės, paskatins tarpdalykinį, tarpinstitucinį ir tarptautinį bendradarbiavimą, sisteminius lituanistinio kultūros paveldo tyrimus, jų rezultatų sintetimą ir pristatymą, tęstinio mokslo darbų rinkinio *Bibliotheca Litwana* leidybą. Ypač svarbu ne tik užtikrinti istoriografinį tyrimų tęstinumą, bet ir plėtoti modernias tyrimų paradigmas, plėsti nagrinėjamų problemų perspektyvas. Tarpukario Lietuvoje Juozo Slapšinsko-Rimanto sumanyto tęstinio leidinio *Bibliotheca Litwana* (I) atgaivinimas, taip pat unikalus šaltinis *Dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knyga, 1796–1832* (kartu su studija *Pamirštoji mecenatystė*) rodo, kad Lietuvos senosios knygos ir bibliotekų istorijos šaltiniotyris paveldas dar slepia daug mįslių, kurias įminti padės tiek šiame rinkinyje pristatomų, tiek kitų tyrinėtojų ateities darbai.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. ALEKNAVIČIENĖ, Ona. Senoji lietuvių raštija internete. *Archivum Lithuanicum*, 2005, t. 10, p. 297–350.
2. Atmena „Knygotyros“ autoriams. *Knygotyra*, 2009, t. 52, p. 284–286.
3. AVIŽONIS, Konstantinas. *Nesvyžiaus Radvilų biblioteka XVII š[imtmėčio] viduryje*. Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Retų knygų ir rankraščių skyrius, F47, b. 90, lap. 1–44.
4. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Knygos paminklai: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Knygotyra*, 2011, t. 57, p. 49–65.
5. *Lietuvių kultūrai reikšmingų publikuotinių raštijos paminklų sąrašas*. Parengė O. Aleknavičienė, B. Kabašinskaitė, S. Narbutas, V. Ragaišienė. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2007, t. 23, p. 153–164.
6. MÄKINEN Ilkka; BLACK Alistair; KOVAC Miha; SKOUVIG Laura; TORSTENSON Magnus. Information and Libraries in an Historical Perspective: From Library History to Library and Information History. In *European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education*. Edited by L. Kajberg and L. Lørring. Copenhagen, 2005, p. 172–191.

7. PACEVIČIUS, Arvydas. Diskusija *Bibliotheca Litwana* termino klausimu. *Knygotyra*, 2012, t. 59, p. 236–241.
8. Rekomendacija dėl lietuvių kultūrai reikšmingų senųjų tekstų publikavimo bendrųjų reikalavimų. *Gimtoji kalba* [interaktyvus]. 2007, Nr. 8, p. 27–29 [žiūrėta 2012 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.llti.lt/failai/SLL23>.

COLLECTIONS OF MEMORY INSTITUTIONS: NEW TRENDS FOR RESEARCH

ARVYDAS PACEVIČIUS

SUMMARY

The publication features information on research done during the *Bibliotheca Litwana* project. In particular the focus is on collections of memory institutions, new perspectives on library and other memory institution, i.e. archives, museums, research. Modern library history has adopted relevant theoretical perspectives from social and cultural theory. Currently these perspectives incorporate not only the activities and collections of the aforementioned institutions but also the more widely interpreted information infrastructure, that do not have libraries as their main frame of reference. Problems faced publishing archival sources are also examined. It was determined that insufficient attention is given to research and publication of old catalogues, inventories and book listings. On the other hand a unified system and methodology for publishing of the aforementioned sources does not exist. We come to a conclusion that through new research paradigms, an interdisciplinary approach and change of thought in the archival, librarian and museology communities, we can start systematic research of libraries and other memory institutions. Their results would complement the pages of the continued *Bibliotheca Litwana* publications.